

Uskon peruskysymykset

Pekka Huhtinen, TT

SAKRAMENTIT – ARMONVÄLINEITÄ VAI TÄRKEITÄ RITUAALEJA?

1 Johdanto

Luterilaisen kirkon kannalta sakramenttiopilla on syvästi kirkkoa profiloiva merkitys. Samaa voidaan tietysti sanoa myös katolisen ja ortodoksikirkon kannalta, joskin näiden sakramenttioppi on huomattavan erilainen sekä keskenään verrattuna että ennen kaikkea luterilaisen kirkon oppiin verrattuna.

2. Sakramenttikäsité ja sakramenttioppi

Käsité *sakramentti* ei sellaisenaan esiinny Raamatussa, vaan se tulee kreikan-kielisestä sanasta *mysterion*, mysteeri, salaisuus.^{1[1]} Varsinkin kirkkoisä Tertullianus (n. 160–220) kääntää kreikasta sanan *mysterion* säännöllisesti latalaisella sanalla *sacramentum*. *Mysterion* tarkoittaa raamatullisessa kielenkäytössä Jumalan eskatologista pelastustoimintaa Kristuksessa. On merkille pantavaa, että apostoli Paavalin opeuksen mukaan apostolisen viran olemukseen nimenomaan kuuluu toimia kirkossa ”Kristuksen käskyläisinä ja Jumalan salaisuuksien huoneenhaltijoina” (1. Kor. 4:1).

Sakramenttien käytännön muotoutumisesta on useita teorioita. Niin sanottu uskonnonhistoriallinen koulukunta edustaa näkemystä, jonka mukaan sakramenttioppi olisi peräisin hellenistisestä maailmasta, sen mysteeriuskonnoista. Kuitenkin on selvästi nähtävissä, että Jeesuksen asetuksen mukainen kastekäytäntö ja ehtoollisen vietto, jotka poikkeavat sisältönsä vuoksi ratkaisevasti mysteeriuskontojen menoista, kuuluivat alusta alkaen luonnollisena ja olennaisena osana alkuseurakunnan elämään.

Toisen teorian mukaan sakramenttioppi perustuu juutalaisuuteen ja VT:n esikuviin, joita olisi pidettävä uuden liiton sakramenttien representaatioina. VT:n esikuvien ja Uudesta testamentista nousevan sakramenttiopin välillä on epäilemättä löydettävissä selviä yhtymäkohtia. Itse asiassa Uudessa testamentissa korostetaan vanhan liiton ja uuden liiton välistä yhteyttä sakramenttiopin yhteydessä. Tämä käy selkeästi ilmi Paavalin typologisesta, Kristus-keskeisestä tulkintatavasta (ks. 1. Kor. 10:1–11). Kasteen

^{1[1]} Huom. latinassa sana *sacramentum* tarkoittaa valantekoa ja oikeudenkäynnissä käytettyä eri osapuolten temppeleille maksamaa rahasummaa. Edellisessä on nähty yhtymäkohta valaan, jossa sitoudutaan Kristuksen sotapalvelukseen. Ks. Teinonen 1975, 248.

sakramenttiin viittaa typologisesti VT:ssa Jumalan asettamana liiton merkinä käytetty ympärileikkaus (Gen. 17:10–14) ja ehtoolliseen puolestaan Egyptin orjuudesta vapautumisen muistoksi asetettu pääsiäisateria, johon liittyi virheettömän karitsan syöminen ja veren sively (Ex. 12:1–27). Kuitenkaan emme tee oikeutta UT:n sakramenttiopetukselle, ellemmä alleviivaa sen erityisluonnetta. Uuden testamentin sakramenttiopille on ominaista se, että sakramentit (kaste ja ehtoollinen) liittyvät kiinteästi Kristuksen pelastukseen ja siten koko kristilliseen soteriologiaan. Sakramentit ovat todistuksena Kristuksen pelastavan toiminnan nykyistymisestä (huom. sakramentit **armonvälineinä**) kristillisessä kirkossa, ja sakramentteihin liittyy erottamattomasti eskatologinen ulottuvuus (ks.1. Kor. 11:26–29; Room. 6:2–11).

Jo ennen kuin voitiin puhua sakramenteista myöhemmässä terminus technicus -merkityksessä, löytyy kirkkoisä Augustinukselta määritelmä sakramentin olemuksesta: Augustinuksen mukaan se on 'näkymättömän todellisuuden (res) näkyvä merkki (signum)' tai 'näkymättömän armon näkyvä muoto'. Vasta keskiajalla varhaiskoulustajan aikakaudella (1100–), josta ajasta alkaa kristillisten opinkappaleiden järjestelmällistäminen Aristoteleen logiikan ja dialektiikan avulla, alkaa vakiintua sakramentti teknisenä terminä ja alkaa esiintyä käsitys seitsemästä sakramentista (7-luku ensi kerran virallisesti Lyonin konsiilissa 1274). Pian tämän jälkeen (1200-luvulla) aletaan puhua myös sakramenttien armonväline-luonteesta. Tuomas Akvinolainen (1225–1274) korosti sakramentin causa instrumentalis -luonnetta suhteessa causa principalikseen, joka on itse Jumala.

Armon sisältymistä itse sakramenttiin ja sen välittymistä sakramentin kautta ei pidetty lainkaan itsestään selvänä. Esimerkiksi fransiskaanikoulukunnan edustaja Duns Scotus (n. 1250–1308) opetti, että sakramentaaliset symbolit toimivat vain armon vastaanottamisen valmistajina, mutta itse armon antaa Jumala suoraan ihmiselle. Kuitenkin käsitys sakramenttien sisältämisestä ja välittämisestä armosta yleistyi ja vahvistettiin Firenzen kirkolliskokouksessa 1439, jossa todettiin, että sakramentit sisältävät armon ja jakavat sen niille, jotka ottavat ne arvollisesti vastaan. Sakramentin toteutumiseen todellisena sakramenttina tarvitaan materia (näkyvä puoli), forma (sanat) ja jakaja (kirkon omassa tarkoituksessa). Yhdenkin em. puuttuessa jää sakramentti toteutumatta.

3. Sakramentit eri kirkkokunnissa

Sakramenttioppiin liittyvät eroavuudet ovat merkinneet selvää raitoa eri kirkkokuntien välillä. Näin voidaan todeta paitsi roomalaiskatolisen ja luterilaisen kirkon kesken, myös protestanttisten kirkkojen keskinäisten suhteiden kannalta.

Sekä roomalaiskatolisilla että idän kirkolla (ortodoksisilla kirkoilla) on seitsemän sakramenttia: kaste, konfirmaatio, eukaristia, rippi, viimeinen voitelu (nyk. sairaan voitelu) papisivihkimys, avioliitto. Kolmella sakramentilla (kaste, konfirmaatio ja papisivihkimys) on kertakaikkinen, toistamaton luonne, koska niiden katsotaan antavan saajalleen katoamattoman merkin (character indelebilis). Trenton kirkolliskokouksessa (1545–1563) roomalaiskatolisen kirkon sakramenttien lukumääräksi vahvistettiin seitsemän. Tämä tapahtui siinä määrin ehdottomasti, että Trenton kokous julisti kirotuiksi kaikki ne, joiden mukaan sak-

ramentteja olisi enemmän tai vähemmän kuin seitsemän.^{2[2]} Tosin niin roomalaiskatolisen kirkon kuin idän kirkon piirissä kasteen ja ehtoollisen sakramenteilla katsotaan olevan muita sakramentteja painokkaampi (sacramenta principalia) merkitys, mikä perustuu siihen, että nämä ovat suoraan Kristuksen asettamia sakramentteja ja niihin liittyvät näkyvät merkit. Roomalaiskatolisen sakramenttiopin korostuksiin kuuluu se, että sakramentti vaikuttaa aina (opus operatum), kun sakramentti asianmukaisesti (materia, forma, jakaja) toimitetaan, riippumatta sakramentin toimittajasta tai vastaanottajasta.

Reformaation tuloksena käsitys sakramenteista muuttui. Luterilaisilla, samoin kuin anglikaaneilla, on vain kaksi sakramenttia. Uskonpuhdistusrintaman hajaantumiseen vaikutti osaltaan paljon juuri eroavuudet sakramenttiopissa. Protestanttisissa kirkoissa on havaittavissa verrattain suuri sakramenttiopillinen kirjo. Sakramenteille annetaan olennaisesti toisenlainen sisältö ja rooli kirkon ja yksittäisen kristityn elämässä kuin katolisessa, ortodoksisessa, anglikaanisessa ja luterilaisessa kirkossa.

Esimerkiksi Zwinglin mukaan sakramenteissa ei saada mitään Jumalalta eli ne eivät ole armonvälineitä syvässä merkityksessä, vaan lähinnä uskon ilmaisemisen merkkejä (signa) ja Jumalan rakkauden symboleja. Kasteen merkitys miellettiin siten lähinnä merkiksi, jonka kautta sitoudutaan elämänparannukseen ja seuraamaan Kristusta. Ehtoollinen merkitsi lähinnä muistoa ja läsnäoloa, mutta ehtoollisessa ei tapahdu Kristuksen ruumiin ja veren vastaanottaminen, vaan hänen hyvien töittensä vastaanottaminen. Ehtoollinen merkitsee siten hengellistä siunausta.^{3[3]}

Calvin puolestaan myöntää sakramenteille armonvälineluonteen, mutta rajoitetusti. Sakramentit ovat Calvinin mukaan paitsi symboleja, myös armon pantteja ja sanan vahvistajia, mutta niissä itsessään ei ole salattua voimaa, vaan ne vaikuttavat vain valittuihin (huom. predestinaatio-oppi). Lapsikasteen kohdalla vallitsee calvinilaisuudessa käsitys, jonka mukaan lapsikastetta pidetään oikeana, mutta lapsikasteen tarkoituksena on osoittaa lasten olevan uskovien siemenelle annetun lupauksen perillisiä, jotta he kasvettuaan kasteensa lahjan tajutessaan tulisivat sen lahjasta osallisiksi (Geneven katekismus).^{4[4]}

Suhteessa ehtoolliseen reformoiduissa tunnustuksissa olennaisin ero luterilaiseen ehtoollisoppiin nähden on Kristuksen läsnäolon käsittämisessä. Siinä, missä reformoidut tunnustavat "hoc significat" (Tämä merkitsee), siinä luterilaiset tunnustavat "hoc est" (tämä on). Reformoiduissa kirkkokunnissa korostetaan ehtoollisen antamaa ravintoa, siunausta, voimaa, jumalayhteyttä ja keskinäistä yhteyttä, mutta luterilaiselle ehtoollisopille keskeisen tärkeä Kristuksen todellisen läsnäolon ja syntien anteeksiantamuksen merkitys eivät ole ainakaan korostetusti esillä.

^{2[2]} Ks. Mannermaa 1975, 130–131. Mannermaa toteaa, että katolisen kirkon sakramenttiopissa ei ole Trenton jälkeen tapahtunut olennaista muutosta.

^{3[3]} Tiililä 1963, 296–298.

^{4[4]} Tiililä 1963, 296–298. Tiililän mukaan Calvinin kastekäsitykseen vaikutti paljon predestinaatio-oppi. Uskovien lapset ovat jo lupauksen mukaan Kristuksen ruumiin jäseniä ja siten kasteen merkitykseksi korostuu juhlallinen seurakuntaan ottamisen merkki. Sama 298.

Joissakin protestanttisissa ryhmittymissä sakramentteja ei käytetä lainkaan (esim. kveekarit ja pelastusarmeija) tai näiden ryhmittymien jäsenet saattavat vastaanottaa sakramentteja toisissa kirkkoissa tai ryhmittymissä. On merkille pantavaa, että ns. kristillisperäisissä nationalistisissa kirkkoliikkeissä, joita syntyi Japanissa viime vuosisadalla (1900–) kymmenittäin, sakramenteilla on joko marginaalinen merkitys tai ne on hylätty kokonaan.

4. Luterilainen sakramenttioppi

Edellä on jo viitattu luterilaisen sakramenttiopin korostukseen. Sakramenteissa uskotaan olevan Kristuksen todellisesti läsnä. Sakramenttien lukumääräinen rajoittaminen kahteen perustuu siihen, että sakramentilta edellytetään ensiksi sitä, että ne perustuvat Kristuksen omaan asetukseen ja armon lupaukseen, ja toiseksi sitä, että niihin liittyy näkyvä (rituaalinen) puoli, mitkä ehdot toteutuvat sekä kasteessa että ehtoollisessa.^{5[5]} Siten sakramentit eivät ole vain ulkoisia merkkejä Jumalasta, hänen armostaan ja teoistaan, vaan niissä itessään välitetään sakramentin vastaanottajalle Jumalan armo. Jumala itse toimii sanan ja sakramenttien kautta jakaen armoaan.

Augsburgin tunnustuksessa todetaan kasteesta (IX): "Kasteesta seurakuntamme opettavat, että se on välttämätön pelastukseen ja että Jumalan armo annetaan kasteen välityksellä. Lapset tulee kastaa, jotta heidät kasteen kautta annettaisiin Jumalan huomaan ja näin otettaisiin Jumalan armoon. Ne tuomitsevat kasteenuusijat, jotka hylkäävät lapsikasteen ja väittävät lasten pelastuvan ilman kastetta."

Ehtoollisesta (CA X): "Herran ehtoollisesta seurakuntamme opettavat, että Kristuksen ruumis ja veri ovat ehtoollisessa todella läsnä ja jaetaan niille, jotka sen nauttivat. Toisin opettavat ne hylkäävät."

Sakramenteista ja niiden käytöstä yleisesti (CA XIII): "Sakramenttien käyttämisestä seurakuntamme opettavat, etteivät sakramentit ole asetetut ainoastaan julkisen tunnustautumisen merkeiksi ihmisten kesken. Pikemminkin ne ovat merkkejä ja todistuksia meihin kohdistuvasta Jumalan tahdosta, jotta usko heräisi ja vahvistuisi niissä, jotka niitä käyttävät. Sen tähden sakramentteja tulee käyttää niin, että uskoen luotetaan niihin lupauksiin, jotka sakramenttien välityksellä tarjotaan ja osoitetaan meille."^{6[6]}

^{5[5]} Rippiä pidettiin aluksi myös sakramenttina, mutta em. kriteerien perusteella sen sakramentillinen asema lakkasi luterilaisuudessa. Sen sijaan ripin merkitys on aina ollut aidossa luterilaisuudessa tärkeä ja paljon käytössä. Huom. tunnustuskirjojen lausumat myös ordinaation mahdollisesta sakramentaalisuudesta. Ks. CA; Apol. 13:10–11.

^{6[6]} Uskosta tunnustuskirjoissa opetetaan: "Edelleen ihmisille muistutetaan, ettei sana 'usko' tarkoita ainoastaan historiallista tietoa, jollainen jumalattomilla ja Perkeleelläkin on, vaan se tarkoittaa uskoa, joka ei kohdistu ainoastaan historiallisiin tapahtumiin, vaan myös niiden vaikutukseen, nimittäin oppiin syntien anteeksiantamisesta. Sen mukaan meillä on Kristuksen kautta armo, vanhurskaus ja syntien anteeksiantamus. (CA XIV)

Vähässä katekismuksen opetus kasteen sakramentista:

"Mitä on kaste? Vastaus: Kaste ei ole pelkkää vettä, vaan Jumalan käskyyn sisältyvä ja Jumalan sanaan yhdistetty vesi.

Mikä sitten on tämä Jumalan sana? Vastaus: Se minkä Herramme Jeesus Kristus lausuu Matteuksen viimeisessä luvussa: "Menkää ja tehkää kaikki kansat minun opetuslapsikseni kastamalla heitä Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen."

Toiseksi. Mitä kaste antaa ja hyödyttää? Vastaus: Kaste vaikuttaa syntien anteeksianton, vapauttaa kuoleman ja Perkeleen vallasta sekä antaa iankaikkisen autuuden kaikille, jotka uskovat Jumalan sanat ja lupaukset niin kuin ne kuuluvat.

Mitkä ovat nämä Jumalan sanat ja lupaukset? Vastaus: Ne jotka Herramme Jeesus Kristus lausuu Markuksen viimeisessä luvussa: "Joka uskoo ja kastetaan, se pelastuu, mutta joka ei usko, se tuomitaan kadotukseen."

Kolmanneksi. Miten vedellä voi olla näin suuri vaikutus? Vastaus: Ei sitä vaikutakaan vesi, vaan veteen liittyvä ja vedessä oleva Jumalan sana sekä Jumalan sanaan luottava usko. Ilman Jumalan sanaa vesi ei ole mikään kaste, vaan pelkkää vettä. Jumalan sanaan liittyessään se kuitenkin on kaste, armoa tulviva elämän vesi ja "uudestisyntymisen pesu Pyhässä Hengessä", niin kuin pyhä Paavali lausuu kirjeessään Tiitukselle, sen kolmannessa luvussa: "Hän pelasti meidät laupeutensa mukaan uudestisyntymisen pesun ja Pyhän Hengen uudistuksen kautta, jonka Hengen hän runsaasti vuodatti meihin meidän Vapahtajamme Jeesuksen Kristuksen kautta, että me vanhurskautettuina hänen armonsa kautta tulisimme iankaikkisen elämän perillisiksi toivon mukaan. Tämä sana on varma."

Neljänneksi. Mitä sitten tällainen vesikaste merkitsee? Vastaus: Se merkitsee, että meissä oleva vanha ihminen on jokapäiväisessä katumuksessa ja parannuksessa upotettava ja surmattava kaikkine synteineen ja pahoine himoineen, ja sen tilalle pitää joka päivä tulla esiin ja nousta ylös uusi ihminen, joka iankaikkisesti elää Jumalalle vanhurskaana ja puhtaana.

Missä se on kirjoitettuna? Vastaus: Pyhä Paavali lausuu Roomalaiskirjeen kuudennessa luvussa: "Me olemme Kristuksen kanssa haudatut kasteen kautta kuolemaan, että niin kuin Kristus herätettiin kuolleista Isän kirkkauden kautta, samoin pitää meidänkin uudessa elämässä vaeltaman."

Vähän katekismuksen opetus ehtoollisesta:

"Mikä on alttarin sakramentti? Vastaus: Se on leipään ja viiniin sisältyvä Herramme Jeesuksen Kristuksen todellinen ruumis ja veri. Hän on sen itse asettanut meidän, kristittyjen, syötäväksi ja juotavaksi.

Missä se on kirjoitettuna? Vastaus: Pyhät evankeliumin kirjoittajat Matteus, Markus ja Luukas sekä pyhä Paavali sanovat näin: "Herramme Jeesus Kristus, sinä yönä, jona hänet

kavallettiin, otti leivän, kiitti, mursi ja antoi opetuslapsilleen ja sanoi: Ottakaa ja syökää, tämä on minun ruumiini, joka teidän edestänne annetaan. Tehkää se minun muistokseni. Samoin hän otti myös maljan aterian jälkeen, kiitti ja antoi opetuslapsilleen ja sanoi: Ottakaa ja juokaa tästä kaikki; tämä malja on uusi liitto minun veressäni, joka teidän edestänne vuodatetaan syntien anteeksiantamiseksi. Niin usein kuin te siitä juotte, tehkää se minun muistokseni."

Mitä tällainen syöminen ja juominen hyödyttää? Vastaus: Se käy ilmi sanoista "teidän edestänne annettu ja vuodatettu syntien anteeksiantamiseksi". Meille annetaan näillä sanoilla tässä sakramentissa synnit anteeksi, elämä ja autuus, sillä missä on syntien anteeksianto, siinä on myös elämä ja autuus.

Miten ruumiillinen syöminen ja juominen voi saada aikaan jotain näin suurta? Vastaus: Syöminen ja juominen eivät sitä saakaan aikaan, vaan tässä olevat sanat "teidän edestänne annettu ja vuodatettu syntien anteeksiantamiseksi". Nämä sanat yhdessä ruumiillisen syömisestä ja juomisesta kanssa ovat sakramentin keskeinen kohta. Se joka nämä sanat uskoo, omistaa sen mitä ne sisältävät ja lausuvat, nimittäin "syntien anteeksiannon".

Kuka sitten vastaanottaa tämän sakramentin kelvöllisesti? Vastaus: Paastoaminen ja ruumiillinen valmistautuminen ovat kyllä hyvää ulkonaista kurinalaisuutta, mutta todella kelvollinen ja hyvin valmistautunut on se, joka uskoo nämä sanat: "teidän edestänne annettu ja vuodatettu syntien anteeksiantamiseksi". Kelvoton ja valmistautumaton on taas se, joka ei näitä sanoja usko tai joka epäilee niitä, sillä sana "teidän edestänne" ei vaadi muuta kuin uskovaa sydäntä.

5. Lopuksi

Sakramenttiopin korostamisessa ei ole kyse ritualismin korostamisesta tai omakohtaisen uskon merkityksen väheksymisestä. Sakramentit liittyvät yhdessä sanan julistamisen kanssa erottamattomasti kristillisen kirkon elämään. Sakramenttien vaikutus ei ole maagista, vaan sakramenteissa toimii Jumala itse näkyvällä ja salatulla tavalla. Usko ja sakramentit liittyvät toisiinsa. Uskolla vastaanotetaan sakramenteissa jaettava lahja ja siunaus.